

Етап реалізації процедур антикризового управління є одним із найбільш важливих та найбільш відповідальних, тому що прийняте управлінське рішення може зробити як сприятливий вплив на кризову ситуацію підприємства, так і призвести до несприятливих наслідків, іншими словами, забезпечити поглиблення кризи.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, можна зробити висновок про те, що для успішного подолання складних і глибоких кризових ситуацій, необхідні ефективні управлінські рішення і дії. Ефективність та результативність всіх рішень можна забезпечити за допомогою створення служб контролінгу і групи кризового управління з урахуванням теоретичних засад цільового та процесного підходів, необхідність створення яких викликана кризовим станом більшості сільськогосподарських підприємств України.

Література

1. Ашуев А.М. Бенчмаркінг як інструмент антикризового управління підприємством / А.М. Ашуев // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №4 (22). – С. 47-50.
2. Білошкурський М.В. Деякі особливості діагностики кризового стану підприємства / М.В. Білошкурський // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – №3(45). – С. 85-91.
3. Васюренко О.В. Ризик як складова економічних процесів / О.В. Васюренко, О.В. Таран // Фінанси України. – 2005. – № 7. – С. 68-73.
4. Вербицька Г.Л. Оцінка економічного ризику / Г.Л. Вербицька // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4(34). – С. 129-136.
5. Економічна енциклопедія: у 3-х томах / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : "Академія", 2000. – Том 1. – 864 с.
6. Нікітін Ю.В. Аудит як метод запобігання банкрутству в Україні: теоретико-правовий аспект / Ю.В. Нікітін, Д.Ю. Нікітін // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 4(22). – С. 18-24.
7. Остапенко О.М. Служби контролінгу та антикризового управління в сільськогосподарських виробничих кооперативах / О.М. Остапенко // Держава та регіони. Серія% Економіка та підприємництво – 2007. – № 4 – С. 175-178.
8. Мельник К.М. Фінансові відносини в сільськогосподарських виробничих кооперативах / К.М. Мельник // Економіка АПК. – 2006. – № 4. – С. 65-72.

УДК 330.322.2

**Білан О.С.,
к.е.н., викладач кафедри економіки підприємств і корпорацій
Тернопільський Національний Економічний Університет**

ПРИНЦИПИ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Постановка проблеми. Системний підхід до питань інвестиційного планування дозволить активізувати вкладення капіталу в розвиток промислових підприємств, зменшить вплив негативних змін у зовнішньому середовищі і, тим самим, забезпечить успішне функціонування господарських структур в умовах ринку. Планування інвестиційної діяльності промислових підприємств повинно базуватись, насамперед, на використанні таких принципів, які були б адекватними до сучасних умов господарювання. Чітке визначення цих принципів на етапі формування системи інвестиційного планування та подальше їх дотримання зменшує кількість допущених помилок та є запорукою успішної організації інвестиційного процесу на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню принципів планування та особливостям їх прояву щодо інвестиційної діяльності на підприємстві присвятили свої дослідження вітчизняні та зарубіжні вчені: Акофф Р.Л., Бухалков М.І., Іванова В.В., Кроль Ю.Я., Фатхутдінов Р.А., Ястремська О.М. та інші [1-9]. Проте невирішеність значної кількості теоретико-методологічних проблем побудови системи інвестиційного планування на вітчизняних підприємствах, зокрема, необхідність виділення принципів планування інвестиційної діяльності в умовах невизначеності, вимагають проведення глибших досліджень та обумовлюють їхню актуальність.

Постановка завдання. Метою статті є розробка системи принципів інвестиційного планування, що дозволяють зробити процес планування інвестиційної діяльності на підприємстві раціональним й

практично доцільним.

Виклад основного матеріалу дослідження. У довідковій літературі “принцип” (лат. principium – основа, першооснова) визначається як вихідне положення будь-якого вчення, теорії, науки центральне положення, основа системи, що розповсюджується на всі явища тієї сфери, з якої даний принцип абстрагований. Таким чином, принципи – це основні, вихідні положення теорії, головні правила здійснення певної діяльності, а від обґрунтованості структури й змісту сукупності принципів залежить її ефективність.

Уперше принципи планування були сформульовані А. Файолем [6, с. 48-56]. Як основні вимоги при реалізації функції планування на підприємстві були названі такі п'ять принципів: необхідність, єдність, безперервність, гнучкість і точність. Р. Акофф пізніше обґрунтував ще один принцип планування - принцип участі [1, с. 20-36]. Наведені принципи мають всеохопний характер і притаманні різним системам планування й видам планів, у тому числі й інвестиційному плануванню.

Узагальнивши дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців щодо визначення принципів планування, вважаємо за необхідне розглянути найголовніші з них у контексті здійснення інвестиційного планування.

В.Я. Шевчук та П.С. Рогожин при розгляді питання формування концептуальних засад планування акцентують увагу на застосуванні принципу комплексності у плануванні інвестиційного процесу: “У ході планування інвестиційного процесу промислових підприємств необхідна комплексність, яка вимагає всебічного наближення до вирішення проблеми розвитку підприємства та оцінки впливів та взаємодій” [8, с. 126].

Принцип ефективності потребує розробки такого варіанту інвестиційних планів, який при обмеженнях використовуваних ресурсів, які існують, забезпечує отримання найбільшого економічного ефекту. Першим показником запланованого ефекту може служити перевищення результатів над витратами [2, с. 36].

Отже, найбільш важливими загальними принципами інвестиційного планування є: ефективність; варіантність; оптимальність; безперервність; урахування факторів ризику та часу; забезпечення єдності стратегічного і поточного планування; системність; адекватність.

Пропонуємо доповнити перелік принципів планування ще двома, дотримання яких у процесі здійснення інвестиційного планування дає можливість швидко адаптуватись до змін у зовнішньому середовищі та, на основі достовірної інформації про розвиток подій, ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення щодо інвестування і чітко встановлювати цілі подальшого розвитку підприємства.

Перший – принцип безперервної адаптації, що означає безперервність і послідовність проведення інвестиційного планування на підприємстві на основі врахування змін у зовнішньому середовищі та вироблення заходів з обмеження його негативного впливу. Другий – принцип цілеспрямованості, дотримання якого забезпечує спрямованість і підпорядкованість цілей інвестиційного планування стратегічним цілям підприємства..

Спираючись на результати досліджень попередніх авторів і беручи до уваги особливості сучасного теоретичного підґрунтя інвестиційного планування на підприємстві, вважаємо за необхідне розробити систему принципів інвестиційного планування з урахуванням закономірностей здійснення інвестиційного планування на промисловому підприємстві. Зокрема, варто виділити загальнофілософські, загальносистемні, стратегічні, загальні, спеціальні та організаційні принципи інвестиційного планування (рис.1).

Рис.1. Система принципів інвестиційного планування промислового підприємства*

* Джерело: Розробка автора на основі [1-9]

Беручи до уваги особливості здійснення інвестиційної діяльності на промислових підприємствах, виділимо загальносистемні принципи:

- системність, що полягає у використанні системного аналізу як основного теоретичного підґрунтя інвестування, та необхідність урахування всіх факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, які впливають на процес планування інвестиційної діяльності;

- комплексність, що передбачає доцільність урахування в процесі інвестиційного планування окремих аспектів реалізації проекту (технологічного, організаційного, трудового, фінансового, екологічного, соціального тощо);

- об'єктивність, що передбачає здійснення планування інвестиційної діяльності з використанням достовірної й актуальної інформації, яка враховує особливості та динаміку зміни внутрішніх і зовнішніх факторів інвестиційного середовища;

- динамічність, що передбачає врахування мінливості факторів впливу на прийняття інвестиційних рішень у процесі планування інвестиційної діяльності та їх коригування в разі необхідності;

- досяжність, що передбачає прийняття рішень у процесі інвестиційного планування з позицій не тільки оптимальності, яка може бути недосяжною або досяжною, а й реальності досягнення. Тому названий принцип має переваги над принципом оптимальності, оскільки від дозволяє забезпечити реалізованість і реальність інвестиційних планових рішень.

Варто зазначити, що реалізація інвестиційного планування як якісно іншого підходу до складання планів має певні особливості, що позначаються на змісті загальновідомих принципів планування. Стратегічний характер інвестиційної діяльності вимагає врахування стратегічних принципів планування, які забезпечують досягнення критеріїв якості та динамічності створеної системи інвестиційного планування в довгостроковій перспективі.

На дослідження стратегічних принципів звернена значна увага вітчизняних вчених [5; 7; 9], проте контекст дослідження потребує їх узагальнення й уточнення. Так, до основних стратегічних принципів планування інвестиційної діяльності належать принципи:

- рефлексії, який указує на необхідність урахування інтересів суб'єктів зовнішнього середовища при прийнятті рішення щодо інвестування;

- самоорганізації, завдяки якому система інвестиційного планування знаходить у зовнішньому середовищі корисні для себе стимули і посилює їх у контурах з позитивним зворотним зв'язком, у результаті чого між елементами та складовими системи виникають стійкі взаємозв'язки, що створюють певні переваги в процесі інвестиційного планування;

- обмеженої раціональності, що ґрунтується на твердженні про обмежену можливість осіб, що приймають рішення, сприймати й переробляти інформацію;

- самовизначення, який дозволяє системі інвестиційного планування не тільки змінюватися під впливом зовнішнього середовища, але й змінювати його згідно з власними цілями функціонування;

- диверсифікації, який полягає у поєднанні об'єктів різноманітних галузей і видів матеріального виробництва в єдиний інвестиційний портфель, що дозволяє здійснити перерозподіл ресурсів між різнорентабельними інвестиційними проектами з метою кращого використання виробничого потенціалу об'єкта інвестування;

- резервування ресурсів, що забезпечує мінімізацію усіх видів ресурсів (у тому числі й інвестиційних) і їх резервування у випадку невизначеності впливу зовнішнього середовища.

Доповнила перелік стратегічних принципів О.М. Ястремська. Із запропонованих автором принципів ми розглянемо лише ті, які можуть бути використані при здійсненні інвестиційного планування на підприємстві, а саме:

- принцип адаптивної ефективності, що характеризує можливість системи інвестиційного планування заохочувати впровадження інновацій, сприймати ризик, здійснювати перетворення різного характеру без суттєвих втрат, тобто із збереженням параметрів ефективності;

- когнітивності, який полягає у здатності системи до навчання. Згідно з цим принципом, у процесі інвестиційного планування складові системи мають бути готові самостійно адаптуватися до змін зовнішнього і внутрішнього середовища на основі накопиченого інтелектуального капіталу;

- поліваріантності, що забезпечує розробку кількох варіантів інвестиційних планів з максимальним урахуванням впливу усіх негативних, позитивних і типових факторів середовища життєдіяльності системи. Необхідність використання принципу поліваріантності базується на об'єктивно існуючій багатокритеріальності інвестиційної діяльності;

- проактивності, який випливає з того, що формування поліваріантних інвестиційних планів створюють для підприємств можливість діяти не реактивно, тобто відповідно до тих подій, які вже відбулися у ринковому середовищі, а проактивно, передбачаючи їх настання, що дозволить зменшити рівень інвестиційного ризику;

- персонорентричності, що означає посилення соціальної орієнтації управління (та зокрема інвестиційного планування) на споживача, власника, персонал, інвестора;

- прозорості, який ґрунтується на твердженні, що інформаційна взаємодія об'єкта капіталовкладень із суб'єктами зовнішнього і внутрішнього середовища повинна будуватися не на

вплив першого, а на прийнятті й впровадженні концепції діалогу, що передбачає активні дії з боку обох сторін [9].

Спираючись на основні принципи планування та інвестування, сформулюємо спеціальні принципи інвестиційного планування (методичні принципи або практичні), які є характерними для даного виду діяльності. Перший з них можна охарактеризувати як альтернативність витрат. Цей принцип є інтерпретацією ширшого підходу до обґрунтування інвестицій: інвестиції, доходом від здійснення яких знехтували заради інвестування в інший проект, називаються альтернативними витратами.

По-перше, даний принцип втілює системне бачення процесу планування інвестицій, яке проявляється в декількох аспектах. У контексті даного дослідження воно полягає в єдності зовнішнього середовища, яке є основою для застосування концепції взаємодії; здійснення стратегічних прогнозів підприємства й вибору стратегії інвестування. По-друге, принцип альтернативності витрат базується на маркетинговій орієнтації вибору можливостей інвестування, на концепції попиту.

Другим спеціальним принципом планування інвестицій є вартість грошей у часі. Витрати на залучення капіталу повинні бути нижчими від величини рентабельності інвестицій, в іншому випадку інвестиції неефективні.

Третій принцип планування інвестицій можна охарактеризувати як необхідна рентабельність інвестицій. Необхідний рівень рентабельності – це той мінімальний рівень дохідності, який здатний зацікавити інвестора, це альтернативні витрати на інвестування в даний проект у порівнянні з іншими проектами, які мають рівні величини ризику.

Отже, підхід із загальнофілософської позиції до питань інвестиційного планування сприятиме об'єктивному пізнанню сутності предмета дослідження; з загальносистемної точки зору – забезпечить всебічність охоплення даного питання. Стратегічні принципи забезпечать досягнення критеріїв якості і динамічності системи інвестиційного планування в довгостроковій перспективі. Розгляд загальних і спеціальних принципів дасть можливість виділити спільні з іншими видами планування принципи та виокремити принципи, спеціальні, тобто такі, що є характерними лише для даного виду діяльності – інвестиційного планування на підприємстві. Загальні принципи планування є складовою частиною загальної методології планування діяльності підприємства, тоді як спеціальні принципи враховують специфіку інвестиційної діяльності та особливості здійснення її планування (практики планування, методики).

Окремо слід виділити організаційні принципи, що стосуються організаційних особливостей здійснення роботи на підприємстві з інвестиційного бізнес-планування, запропоновані Ю.Я. Крільом [4, с. 18-19], а саме:

1) професіоналізму, що вимагає від розробників системних управлінських знань у царині планування інвестицій;

2) відповідальності за ухвалення рішення, що визначає високий рівень відповідальності працівників, що здійснюють інвестиційне планування;

3) мотивації, що забезпечує моральну й матеріальну зацікавленість розробників і виконавців бізнес-планів для досягнення заданих параметрів ефективності, втілених у наступному принципі механізму бізнес-планування.

Запропонована система принципів інвестиційного планування на підприємстві є цілісною, несуперечливою та повністю відповідає теоретико-практичним положенням інвестиційного планування (див. рис.1).

Отже, система принципів інвестиційного планування є суттєвим підґрунтям побудови дієвої системи інвестиційного планування, що дає можливість брати до уваги всі аспекти інвестиційної діяльності та швидко адаптуватись до змін у зовнішньому середовищі.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, на сучасному етапі становлення і розвитку ринкових відносин в Україні проблема побудови ефективної системи інвестиційного планування на промислових підприємствах на основі науково обґрунтованих принципів, які мають бути покладеними в основу її створення, є однією з найактуальніших, а її вирішення сприятиме забезпеченню та закріпленню позитивних тенденцій розвитку підприємств, закладенню підвалин для подальшого економічного зростання вітчизняної промисловості. Разом з тим, вищенаведені пропозиції потребують проведення подальших досліджень в напрямку деталізації етапів створення системи інвестиційного планування.

Література

1. Акофф Р.Л. Планирование будущего корпорации / Р.Л. Акофф; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1985. – 326 с.
2. Бухалков М.И. Планирование на предприятии : учебник / М.И. Бухалков. – [3-е изд., испр. и доп.]. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 416 с.
3. Іванова В.В. Планування діяльності підприємства : навч. посіб. / В.В. Іванова. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 472 с.

4. Кроль Ю.Я. Інвестиційне проектування: проблеми, шляхи розв'язання / Ю.Я. Кроль. – Х. : Основа, 2000. – 224 с.
5. Пономаренко В.С. Економічні та соціальні аспекти управління інвестиційною діяльністю : монографія / В.С. Пономаренко, В.М. Гриньова, Н.М. Лисиця [та ін.]. – Харків : ХДЕУ, 2003. – 180 с.
6. Управление – это наука и искусство / А. Файоль, Г. Эмерсон, Ф. Тейлор [и др.]. – М. : Республика, 1992. – 352 с.
7. Фатхутдинов Р.А. Стратегический менеджмент: учебник / Р.А. Фатхутдинов. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Дело, 2001. – 448 с.
8. Шевчук В.Я. Основи інвестиційної діяльності / В.Я. Шевчук, П.С. Рогожин. – К. : Генеза, 1997. – 384 с.
9. Ястремська О.М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади: монографія / О.М. Ястремська. – [2-ге вид.]. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2004. – 488 с.

УДК 338.1

Коткова Н.С.,
к.е.н., асистент кафедри прикладної економіки
Національний університет харчових технологій

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ АКТИВНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ З ПОЗИЦІЇ ЇХ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ

Постановка проблеми. Сучасний етап світогосподарського розвитку характеризується прискореними темпами науково-технічного прогресу та інтелектуалізацією основних факторів виробництва. Інтенсивне проведення досліджень та розробка на їх основі новітніх технологій, вихід з ними на світові ринки та розгортання міжнародної інтеграції в науково-виробничій сфері в рамках формуючої глобальної економіки, фактично вже стали стратегічною моделлю економічного зростання для провідних країн.

В сучасному світі відбувається надзвичайне зростання ролі науково-технологічного фактора в процесі економічного розвитку. Саме це стає підґрунтям для дослідження теоретичних основ та аналізу досягнення інноваційної активності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічним проблемам інноваційного розвитку промисловості приділяється багато уваги у працях зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів: О. Бутнік-Сіверського, В. Зянько, П. Завлина, А. Гальчинського, В. Гейця, С. Глазьева, І. Макаренка, А. Чухна, Й. Шумпетера, І. Федулової, Л. Федулової та інших.

В дослідженнях науковців розкриті теоретичні і практичні аспекти інноваційних перетворень підприємств, теоретико-методологічні засади формування державної інноваційної політики, управління інноваційними процесами, що пов'язані з технологічним розвитком промисловості тощо.

Проте ще не достатньо досліджені питання, що стосуються становлення та розвитку системи управління інноваційною активністю підприємств з позиції їх життєвого циклу.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження процесу формування системи управління інноваційною активністю підприємств з позиції їх життєвого циклу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ринкової економіки, підприємство (господарський суб'єкт) є відкритою системою, регулювання та координація діяльності всіх його підрозділів і служб здійснюється на основі управління – керуючої системи організації. Завдяки управлінню, взаємозалежність між всіма структурними підрозділами підприємства набуває позитивно синергічного характеру, коли успіх одного сприяє успішній діяльності всіх інших, посилюючи позитивний результат діяльності організації в цілому.

Становлення менеджменту інноваційної активності підприємства — це процес, спрямований на досягнення цілей створення і розвитку економіки підприємства шляхом суворого впорядкування інноваційних процесів трансформації вихідних ресурсів у кінцеві результати. Незважаючи на наявність специфічних умов діяльності, слід зазначити, що досягнення інноваційної активності підприємства пов'язано з природою управлінського процесу, складом основних завдань і функцій менеджменту, які залишаються класичними. Забезпечення підприємницького успіху на основі інноваційної активності слід здійснювати поступово залучаючи основні функції менеджменту: строго формувати мету і